СТАНОВИЩЕ

относно дисертационен труд на тема: "Интеграционни и мотивационни аспекти в процесите на миграция в зависимост от географската отдалеченост на страните-приемник Германия и САЩ"

за присъждане на образователна и научна степен "доктор" по направление 3.2. Психология, научна специалност „Социална психология"

на Йоанна Николова Драгнева, задочен докторант към секция „Социална и консултативна психология", Департамент "Психология", Институт за изследване на населението и човека, БАН

от доц. д-р Диана Бакалова

Дисертационният труд е в несъмнено актуално и значимо интердисциплинарно изследователско поле – миграционните процеси (емиграция и имиграция) и факторите, които ги обуславят, от особен интерес не само за социалната психология, но и за социологията, демографията, икономиката и други социални науки. Аргумент за актуалността на научно изследване в тази област е ръстът на емиграцията и отрицателната нетна миграция за страната до 2019 г., които са сред водещите причини за демографската криза (НСИ, 2007-2019).

Основната цел на дисертационния труд е да се изследват интеграционните и мотивационни аспекти в процесите на миграция в зависимост от географската отдалеченост на страните-приемник Германия и САЩ. Аргумент за значимостта на дисертационната тема конкретно в социално-психологически план е изследването на миграционните процеси през призмата на комплекс от психологически фактори - интеграционни и мотивационни, операционализирани чрез няколко ключови конструкта: идентификация, идентичност, акултурация, мотивация и бъдещи перспективи за поколението. Въпреки че съм убедена в значимостта на дисертационната тема, препоръчително е тя да бъде защитена по-ясно и от докторанта в увода, не само от гледна точка на интеграционните и мотивационните аспекти на миграционните процеси, но и от гледна точка на географската отдалеченост на страните-приемник, като се даде отговор на следните въпроси: Защо се изследват точно тези аспекти, а не други? Защо тези аспекти се изследват в зависимост от отдалечеността на страната-приемник, а не напр., в зависимост от политики за социална подкрепа, анти-дискриминация, качество на живот, БВП, или друг фактор?

Дисертационният труд е структуриран в увод, две основни глави и заключение, и е с обем от 217 страници, изключая приложенията. Впечатляващ е броят използвани източници - 225 (36 заглавия на български език и 189 заглавия на чужд език), като близо една трета от тях са публикувани през последните години.

Първата част очертава изчерпателно и коректно теоретичната рамка за разбиране на същността на конструктите „идентификация", „идентичност", „акултурация" и „мотивация" в контекста на миграционните процеси. В съответствие с темата и целта на труда, фокус на литературния обзор са многостепенните интеграционни процеси и ролята на идентификацията/идентичността, акултурацията и мотивацията като важни психологически компоненти и механизми на тези процеси. Разглеждат се социални и личностни аспекти на идентификацията. Проследяват се съвременни теории и

изследвания на идентичността в контекста на миграцията, както и теоретични модели и подходи към изучаване на акултурацията като посредник на миграцията. Потърсени са психо-поведенчески аспекти на връзката миграция-акултурация от гледна точка на междугрупови и вътрегрупови културни промени и различия в резултат на миграцията. Относно мотивацията, акцент се поставя на групово-мотивационните теории. Мотивацията се разглежда от гледна точка на емиграцията, имиграцията и процесите на адаптация, чрез връзката между мотивация за миграция и идентичност, от една страна, и мотивация за миграция и акултурация, от друга страна.

Втората част на дисертацията включва дизайн на емпиричното дисертационно изследване (вкл. цел, задачи, хипотези, методи, извадка), представяне и обсъждане на резултатите, както и основни изводи. От една страна, много добро впечатление прави използването на смесен количествено-качествен подход на изследване, както и на специфична и относително трудно дотъпна извадка от общо 491 лица, емигранти в Германия и САЩ, включени в количествено изследване с анкетен метод, и на 32 лица, включени в качествено изследване с помощта на наративно биографично интервю. От друга страна, необходимо е да отбележа, че използваният анкетен метод има своите сериозни ограничения от гледна точка на надеждност и валидност, които е препоръчително също да бъдат изрично упоментати в отделен параграф преди заключението - „Ограничения и насоки за бъдещи изследвания“, заедно с описаните ограничения на извадката и проучването. Препоръчително е също в дизайна на изследване да се включи по-подробно описание на процедурата на количествено и качествено изследване (вкл. метод за формиране на извадката, форма на интервюиране и т.н.), а в приложение да се включи протокола за наративно биографично интервю. По-нататък, препоръчително е генералната хипотеза да се промени така, че да включва не само мотивационните, но и интеграционните аспекти в процесите на миграция в съответствие с целта и задачите на дисертационния труд. Необходимо е да се хипотезира „взаимовръзка“, а не „влияние“ между изследваните конструкти, тъй като използваните методи доказват именно взаимозависимост, а не каузална зависимост между изследваните номинални променливи. В „Методика на изследването“ се посочват статистическите методи за анализ на взаимовръзките между номиналните променливи. Необходимо е да се посочват и методите за анализ на текстовите данни от биографичните интервюта.

Представените резултати разкриват интересни различия в идентификацията, акултурацията и мотивацията на емигрантите в зависимост от географската отдалеченост на страната-приемник - Германия като по-близка и САЩ като по-далечна страна. Не бива, обаче, различията да се определят като „значими“, тъй като използваните методи не може да докажат значимост на различия. Същевременно, оценявам високо усилията на докторанта да изведе идентификационни, акултурационни и мотивационни профили за емиграция и връщане в родината на българските мигранти, както и да осъществи сравнителен анализ на профилите между Германия и САЩ.

Резултатите са представени в подходящ табличен и графичен вид от гледна точка на методологията на изследване. Необходимо е да се коригират някои технически несъответствия, напр., между Таблица 93, Фиг. 20 и съответния анализ. Препоръчително е резултатите да се обобщят от гледна точка на хипотезите (като се посочва съответната хипотеза в скоби), както и да се дискутират от гледна точка на литературния обзор в

параграф „Обсъждане“ или „Обобщение и изводи“, заедно с или вместо параграф „Основни изводи“.

В основните изводи има логическо противоречие, което е необходимо да бъде изяснено или отстранено. От една страна, се обобщава, че емигрантите в Германия, които имат по-лесен достъп до България, имат по-слабо изразена идентичност от тези, които живеят в по-отдалечената географски страна (САЩ). От друга страна, се обобщава, че акултурацията сред емигрантите в САЩ е по-добра от тази сред емигрантите в Германия. В такъв случай, как се потвърждава твърдението, че сред мигрантите с по-добра акултурация, се наблюдава по-слаба идентичност, а сред тези с по-слаба акултурация, се наблюдава по-силна идентичност?

Независимо от това, проучването е значимо, тъй като очертава моделите на интеграция и акултурация на българските емигранти в Германия и САЩ и определя какви са мотивите на мигрантите, които може да ги накарат да се върнат в родната страна. Резултатите от проучването могат да бъдат основа за създаване на препоръки за политики спрямо емигрантски български общности в зависимост от отдалечеността на страните-приемник, които да спомогнат за повишаване на мотивацията на българските емигранти за завръщане в България. Това е коректно отразено в приносите.

Препоръчително е в Принос 1 да се уточни, че става въпрос за първо социално-психологическо изследване с този фокус „в България“, тъй като има и други подобни изследвания в Турция, Германия, Холандия, Полша и др. (напр., Yildirim & Ataca, 2015; Horvath & Silbereisen, 2015). Останалите очертани приноси на дисертацията напълно отговарят на съдържанието и получените резултати.

Авторефератът отразява точно структурата и съдържанието на дисертацията. Необходимо е да се внесат корекции единствено при представяне на първа и четвърта публикация на докторанта. Препоръчителен е и преглед на целия текст на дисертационния труд и на автореферата за отстраняване на някои технически и граматически грешки.

По темата на дисертацията са публикувани три статии и още една статия е под печат, като две от тях са на английски език. Участията в научни форуми са три, като два от тях са международни.

В заключение: Независимо от някои слабости и пропуски в дизайна на изследване, и неточности при представяне и обсъждане на резултатите, актуалността и значимостта на темата на дисертационния труд, неговите приноси, съвременният дизайн на емпиричното дисертационното изследване, вкл. използването на смесен количествено-качествен подход, както и богатството от изследвани и анализирани взаимовръзки, дават **основание за положителна оценка. Дисертационният труд съответства на изискванията за придобиване на образователната и научната степен “доктор” и това ми дава основание, след като бъдат взети под внимание горепосочените препоръки, да предложа на уважаемото научно жури да присъди образователната и научната степен “доктор“ по социална психология на Йоанна Николова Драгнева.**

18.04.2023 г. Изготвил:

София /доц. д-р Диана Бакалова/